

Monitoring van het sociaal domein

Inleiding op de
overall rapportage sociaal domein

Evert Pommer
Jeroen Boelhouwer

Inleiding uit: Overall rapportage sociaal domein 2016
SCP-publicatie 2017-22 | ISBN 978 90 377 0843 1

Inhoud

De webversie van deze publicatie wijkt in opmaak iets af van de gedrukte, papieren versie. Bij verwijzingen naar pagina's van deze editie daarom vermelden dat naar de webversie is verwezen.

Wat is het sociaal domein?	50
Noot	51
Van transitie naar transformatie	52
Wat gaan we monitoren?	55
Opbouw van het rapport	57
Literatuur	59

Wat is het sociaal domein?

Deze rapportage geeft inzicht in de ontwikkeling van het gedecentraliseerde sociaal domein in de twee jaren die volgen op de decentralisatie.

Bij de afbakening van het sociaal domein kan een onderscheid worden gemaakt tussen een ruime en een enge definitie (Pommer en Boelhouwer 2016: 19-21). De ruime definitie omvat gemeentelijke beleidsterreinen die niet in de drie decentralisatiewetten zijn besloten, zoals onderwijs en inkomen. De enge definitie van het sociaal domein is afgebakend langs de lijnen van de drie decentralisatiewetten. In deze rapportage wordt – net als in de vorige – gekozen voor een enge afbakening. Waar mogelijk worden in deze rapportage echter ook verwante terreinen als onderwijs, veiligheid en schuldproblematiek betrokken. In het kwalitatieve deel wordt een ruimere blik gekozen, omdat hierin het integrale perspectief centraal staat.

Er wordt in het sociaal domein verder een onderscheid gemaakt tussen algemene voorzieningen en individuele voorzieningen.¹ Algemene voorzieningen zijn toegankelijk zonder beschikking of toegangsbesluit van de gemeente. Algemene voorzieningen zijn bijvoorbeeld het buurthuis, boodschappenservices, maaltijdservices, publiek toegankelijke vervoersvoorzieningen en preventieve activiteiten (bv. het voorkomen van eenzaamheid). Deze voorzieningen vallen in deze rapportage buiten beeld omdat er (nog) geen landelijke registraties beschikbaar zijn over het gebruik dat hiervan wordt gemaakt. Individuele voorzieningen bieden maatwerk voor het oplossen van een redzaamheidsprobleem voor een individuele persoon. Hiervoor is een besluit van de gemeente nodig. Maatwerkvoorzieningen zijn bijvoorbeeld een re-integratietraject (Participatiewet), huishoudelijke hulp (Wmo) of pleegzorg (Jeugdwet). Gemeenten proberen echter wel zoveel mogelijk algemene voorzieningen in te zetten om het beroep op een maatwerkvoorziening te beperken. Dit is conform de transformatiedoelstellingen die mede aan de decentralisatie ten grondslag liggen.

Met de decentralisatie is het (verzekerde) recht op voorzieningen komen te vervallen (outputoriëntatie) en zijn gemeenten gehouden voorzieningen aan te bieden om participatie en zelfredzaamheid van de bevolking te bevorderen (outcomeoriëntatie). Dit betekent dat de toegang tot gedecentraliseerde voorzieningen niet meer via wettelijk recht maar via gemeentelijke verordeningen geregeld wordt. Hierin spelen sociale teams op gemeentelijk niveau of wijkteams een belangrijke rol. Eind 2015 waren in 87% van de gemeenten een of meer wijkteams actief (Movisie 2016). Nagenoeg alle grote gemeenten werken met een wijkteam en de grootste gemeenten hebben een groot aantal wijkteams: Amsterdam (22), Rotterdam (42), Den Haag (24) en Utrecht (18). Ongeveer de helft van de gemeenten heeft algemene wijkteams en de andere helft heeft specialistische wijkteams voor bijvoorbeeld de jeugd of multiprobleemhuishoudens. Wijkteams regelen doorgaans de toeleiding naar maatwerkarrangementen of de verwijzing naar specifieke voorzieningen of algemene voorzieningen. Cliënten melden zich vaak zelf bij een wijkteam, maar meestal worden cliënten naar de wijkteams verwezen door andere instellingen, waaronder de huis-

arts, de wijkverpleegkundige, de school of het gemeentelijk loket. In de breed samengestelde teams treffen we vaak een Wmo-consulent aan, een maatschappelijk werker, een vertegenwoordiger van MEE, een wijkverpleegkundige, een jeugdhulpverlener en een medewerker van de dienst Werk en Inkomen (Movisie 2016). Volgens het samenwerkend toezicht op het sociaal domein lukt het de wijkteams in de praktijk nog onvoldoende om de problematiek goed in kaart te brengen en de (on)mogelijkheden en beperkingen van een gezin te herkennen en hierop in te spelen, met name waar het gaat om kwetsbare gezinnen. Daardoor is de aanpak vanuit de wijkteams nog onvoldoende passend om te komen tot een tijdige en effectieve aanpak van problemen van kwetsbare gezinnen (TSD/STJ 2017). De wijkteams zijn er vooral om passende en integrale zorg en ondersteuning te bieden. In de praktijk wordt het wijkteam volgens het samenwerkend toezicht op het sociaal domein echter ook vaak ingezet voor het behandelen van enkelvoudige hulpvragen en het stellen van indicaties. Verder moeten de wijkteams bijdragen aan een verschuiving van individuele voorzieningen naar algemene voorzieningen en moeten zij de (zelf)redzaamheid bevorderen, onder meer door een groter beroep op het eigen sociale netwerk.

Noot

- 1 In de Gemeentelijke Monitor Sociaal Domein wordt gesproken van sociale basisvoorzieningen respectievelijk maatwerkvoorzieningen.

Van transitie naar transformatie

Bij de decentralisatie van voorzieningen op het gebied van werk, jeugd en ondersteuning in 2015 werd een onderscheid gemaakt tussen de transitiefase en de transformatiefase. De transitie heeft betrekking op de overdracht van de rijkstaken en daarmee verband houdende budgetten naar de gemeenten. Hiervoor moet op rijksniveau nieuwe wetgeving worden gemaakt en moeten de financiële verhoudingen opnieuw worden geregeld. Gemeenten hebben beleidsplannen en gemeentelijke verordeningen opgesteld, er is samenwerking met andere gemeenten gezocht en er is zorg en ondersteuning ingekocht. De transformatie reikt echter verder, en heeft betrekking op de inhoudelijke en procesmatige vernieuwing van de zorg conform de bedoeling van de onderliggende wetten. In de vorige rapportage (Pommer en Boelhouwer 2016) werd gezegd dat de transformatie onder meer betrekking heeft op integraal werken, het leveren van zorg op maat, het organiseren van laagdrempelige voorzieningen, het bevorderen van de zelfredzaamheid van mensen, en het voorkomen dat mensen een beroep doen op het publieke domein. Nu de transitiefase min of meer achter de rug is, komt de transformatiefase in beeld. Maar wat wordt eigenlijk bedoeld met de transformatie in het sociaal domein?

Bij het beschrijven van de transformatie in het sociaal domein is het van belang een onderscheid te maken tussen de doelen van de wetten, de doelen van de decentralisatie en de voorwaarden die nodig zijn om de transformatie tot stand te brengen. De doelen van de verschillende wetten hebben betrekking op de ondersteuning die in bepaalde situaties moet worden geboden om de participatie en zelfredzaamheid van mensen te versterken. De doelen van de decentralisatie hebben betrekking op het bestuurlijke en financiële kader dat hiervoor wordt geboden. Het gaat hierbij om de voordelen die het zou hebben om de wettelijke taken in handen van gemeenten te geven, zoals meer mogelijkheden voor integraal werken en het bieden van maatwerk. De voorwaarden ten slotte hebben betrekking op zaken die het doelbereik kunnen bevorderen, zoals meer samenwerking, minder regeldruk en meer innovatieve werkvormen. In de praktijk is het echter lastig om dit onderscheid in doelen en voorwaarden aan te brengen.

Het doel van de *Jeugdwet* is om het jeugdstelsel te vereenvoudigen en het efficiënter en effectiever te maken, met het uiteindelijke doel het versterken van de eigen kracht van de jongere en van het zorgend en probleemoplossend vermogen van diens gezin en sociale omgeving. De *Jeugdwet* moet daarbij een verschuiving tot stand brengen van professionele hulp naar preventief werken en het versterken van het opvoedkundige klimaat, van zwaardere vormen van hulp naar lichtere vormen van hulp, van professionele hulp naar oplossingen op eigen kracht en van standaard arrangementen naar ondersteuning op maat. Centraal staat hierbij het integrale perspectief, dat wordt aangeduid met het motto 'één gezin, één plan, één regisseur'. Belangrijke voorwaarden voor deze transformatie zijn het demedicaliseren van de zorg, het normaliseren van het opvoedkundige klimaat, een betere samenwerking tussen de betrokken instanties, meer aandacht voor innovaties en minder regeldruk in de hulpverlening (TK 2012/2013).

Het doel van de *Wmo 2015* is om gemeenten een brede verantwoordelijkheid te geven voor de deelname van mensen met een beperking aan het maatschappelijke verkeer (participatie) en het bieden van passende ondersteuning voor het uitvoeren van de noodzakelijke algemene dagelijkse levensverrichtingen en het voeren van een gestructureerd huishouden (zelfredzaamheid). Het wonen in de eigen leefomgeving zal langer mogelijk moeten worden gemaakt en het aantal mensen dat zich eenzaam voelt zal moeten worden vermindert. Er zal verder een groter beroep moeten worden gedaan op het sociale netwerk van mensen en daar waar dat mogelijk is ook op vrijwilligers. Om dit te bereiken moet de innovatie in ondersteuning en ondersteunende diensten volgens de rijksoverheid worden bevorderd, moet een omslag worden gemaakt naar het bieden van meer maatwerk in langdurige ondersteuning, moeten gemeenten meer gaan samenwerken met zorgverzekeraars, zorgaanbieders en andere betrokken partijen in het sociaal domein en moeten gemeenten de positie van mantelzorgers en vrijwilligers versterken, mantelzorg en vrijwilligerswerk verlichten en een betere verbinding leggen tussen informele en formele ondersteuning en zorg (TK 2013/2014a).

Het doel van de *Participatiewet* is om iedereen met een arbeidsvermogen naar werk toe te leiden, bij voorkeur naar regulier werk. Daar waar dit niet mogelijk is biedt de Participatiewet inkomensondersteuning. Door gemeenten verantwoordelijk te maken voor de activering en re-integratie van mensen met een beperkt arbeidsvermogen (met name degenen die niet het wettelijk minimumloon kunnen verdienen) en hiervoor gerichte instrumenten ter beschikking te stellen verwacht de rijksoverheid dat er meer maatwerk plaats zal kunnen vinden, zodat meer mensen aan het werk zullen komen. De Participatiewet moet vooral een einde maken aan het versnipperde en weinig activerende karakter van regelingen voor mensen met een beperkt arbeidsvermogen. Door de invoering van één regeling met dezelfde rechten en plichten kan mensen met een arbeidsbeperking, waar nodig met ondersteuning, een weg naar betaald werk worden geboden. Een belangrijke voorwaarde voor het succes van de Participatiewet is dat er voldoende banen beschikbaar zijn voor de doelgroep. Hiervoor is een afspraak gemaakt met de sociale partners, de zogenoemde banenafspraken, en is een doelgroepregister opengesteld om deze banen bij de doelgroep te brengen (TK (2013/2014b)).

Wat wordt met de transformatie in het sociaal domein bedoeld? Volgens de Transitiecommissie heeft de transformatie betrekking op het realiseren van betere zorg, zo integraal mogelijk, dichtbij en met de burger en met minder middelen (TSD 2015). De vijfde en laatste rapportage van de Transitiecommissie is geheel gewijd aan de transformatie in het sociaal domein, die volgens de commissie nog echt moet beginnen en nauwelijks van de grond lijkt te komen (TSD 2016). Maar wat die transformatie nu precies behelst en waarom die niet goed van de grond komt blijft in de laatste rapportage van de commissie betrekkelijk onduidelijk. De commissie vindt dat gemeenten nieuwe wegen moeten inslaan, niet overdoen wat in het verleden al niet werkte, datgene doen wat écht nodig is, zodat beter wordt aangesloten bij de werkelijke vragen, en de uitvoering weer in een leidende positie brengen.

In zijn advies *Leren innoveren in het sociaal domein* omschrijft de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling de transformatie in het sociaal domein als een verandering van werkwijzen en verantwoordelijkheden, waardoor niet meer de overheid maar de samenleving zelf aanzet is bij de organisatie van en deelname aan publieke voorzieningen (RMO 2014). De transformatie in het sociaal domein is volgens de Raad een beweging naar meer eigen verantwoordelijkheid en meer sociale innovatie door nieuwe initiatieven en nieuwe werkwijzen. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) heeft begin 2015 een eerste zicht gegeven op wat de transformatie in het sociaal domein zou moeten behelzen (BZK 2015). Kern van de transformatie is dat de gemeenten alleen nog ondersteuning moeten bieden waar dat nodig is en meer moeten aansluiten op het zelf oplossend vermogen van de samenleving. Concreet zou het daarbij gaan om een meer integrale wijze van werken, het meer bieden van maatwerk, minder zorg waar dat mogelijk is, meer preventieve activiteiten, meer stimuleren van zelfredzaamheid en meer sturen op effectieve en efficiënte oplossingen. Gemeentelijke samenwerking en overleg met alle betrokken partijen (zorgaanbieders, cliënten en instellingen op het gebied van veiligheid, onderwijs en schuldproblematiek) vormt daarvoor een belangrijke voorwaarde.

Wat gaan we monitoren?

De overall rapportage brengt de uitkomsten van de monitoring gerelateerd aan de drie decentralisatiewetten samenvattend bij elkaar. Deze monitoring moet een macrobeeld geven van het functioneren van het systeem van het sociaal domein om de werking van het systeem te kunnen duiden. De monitoring is niet bedoeld om een oordeel te kunnen vellen over het functioneren van individuele gemeenten of instellingen. Ook is de rapportage niet bedoeld om een oordeel te geven over de mate waarin de decentralisatie beantwoordt aan de doelstellingen die hieraan zijn gegeven. Dat is een taak die bij de evaluatie van de drie afzonderlijke wetten wordt uitgevoerd. De rapportage geeft wel inzicht in de ontwikkeling van de inputs, outputs en outcomes van de gemeentelijke voorzieningen, de samenhangen in het voorzieningengebruik, de dynamiek in het voorzieningengebruik en regionale verschillen.

Bij de monitoring van het sociaal domein is aandacht nodig voor de positie van kwetsbare groepen en de relatie met aanpalende beleidsterreinen. In het sociaal domein gaat het veelal om kwetsbare personen en gezinnen. De monitoring moet inzicht geven in de invloed die de decentralisaties hebben op de positie van deze kwetsbare groepen.

Het sociaal domein is ook breder dan de drie decentralisatiewetten bestrijken. Daarom dient er aandacht te zijn voor de relatie met de beleidsterreinen die grenzen aan de decentralisaties in het sociaal domein, zoals passend onderwijs en schuldproblematiek.

Het gaat bij de drie decentralisatiewetten uiteindelijk om het bereiken van bepaalde doelstellingen. Bij de Participatiewet kan de outcome betrekkelijk goed worden vastgesteld. Het gaat daarbij om de mate waarin het lukt om mensen een betaalde baan in de Nederlandse samenleving te geven. Hierin voorziet de informatie in de jaarlijkse rapporten van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Voor mensen met een arbeidsbeperking is er de 'banenmonitor' van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (szw) over de uitkomsten van de banenafpraak en de periodieke rapportages over de realisatie van plaatsen voor beschermt werk. Het ministerie van szw informeert het parlement ook jaarlijks over deze outcome via de begroting en het jaarverslag. Daarnaast verzorgt het UWV jaarlijks een monitor over de arbeidsparticipatie van mensen met een beperking, met een focus op personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering (Wajong, WGA, WIA).

Voor de jeugdzorg heeft het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) in het kader van de beleidsinformatie over de jeugd zes maatschappelijke indicatoren op gemeentelijk niveau ontwikkeld: het aantal kinderen dat opgroeit in een veilige woonomgeving, het aantal kinderen en jongeren dat deelneemt aan regulier onderwijs, het aantal jongeren dat werkt, het aantal jongeren dat in aanraking komt met de politie, het aantal jongeren dat drugs gebruikt en de omvang van kindermishandeling. In de loop van 2016 moet dit stelsel van outcome-indicatoren in de praktijk worden gebracht. Een belangrijke doelstelling van de Wmo 2015 is het bevorderen van de maatschappelijke participatie en zelfredzaamheid van mensen op verschillende leefgebieden. Hiervoor is nog geen landelijke set van outcome-indicatoren beschikbaar.

De overheid streeft naar één informatievoorziening van het gedecentraliseerde sociaal domein voor alle betrokken partijen. Voor gemeenten wordt informatie over het functioneren van het sociaal domein ontsloten via de Gemeentelijke Monitor Sociaal Domein, ontwikkeld door KING. Het CBS functioneert hierbij als centraal gegevensknooppunt, waar alle gegevens worden verzameld en ontsloten. In deze rapportage zal waar mogelijk gebruik worden gemaakt van de deze door KING en CBS verzamelde informatie.

Opbouw van het rapport

De rapportage sociaal domein 2016 is opgebouwd uit vijf afzonderlijke delen. In grote lijnen bevat deze rapportage dezelfde delen en onderdelen als de vorige keer. Voor het monitorkarakter van de rapportage is dat een vereiste. Wel is er sprake van een ontwikkeltraject en is deze rapportage op een aantal relevante gebieden uitgebreid om daarmee een vollediger beeld van het sociaal domein te kunnen schetsen.

Deel A gaat over kwaliteit van leven en de outcomemetingen in het sociaal domein. Behalve speciale aandacht voor financiële problemen zal nu meer dan de vorige keer de focus liggen op de belangrijkste kernbegrippen in het sociaal domein: kwetsbaarheid, participatie, redzaamheid en eenzaamheid. De outcome wordt aan de hand van deze gegevens beschreven, maar ook aan de hand van de overkoepelende kwaliteit-van-leven-index die in de vorige rapportage is ontwikkeld. Daarnaast komen in dit deel de subjectieve outcomemetingen aan bod: de cliëntervaringsonderzoeken en gegevens over tevredenheid en geluk. Tot slot bevat dit deel niet alleen de landelijke gemiddelden, maar geeft het ook uitsplitsingen naar een aantal relevante bevolkingscategorieën. Speciaal voor dit deel is een enquête sociaal domein ontwikkeld, die bij meer dan 5000 Nederlanders is afgenomen.

Deel B gaat over de voorzieningen in het sociaal domein. In dit deel komen ontwikkelingen in het gebruik, stapeling en dynamiek van het gebruik en regionale verschillen in gebruik aan de orde. Ten opzichte van de vorige rapportage heeft een kanteling van perspectief plaatsgevonden. Nu staan niet meer de drie decentralisatiewetten centraal, maar de gebruikers. Vragen zijn daarbij onder meer: wie zijn de gebruikers, hoeveel zijn het er, hoe stromen ze in en uit en wat is de reden daarvoor? Bij de stapeling en dynamiek is nu extra aandacht voor de schuldenproblematiek, de overgang van 18-min naar 18-plus en de relatie met het onderwijs. De relatie met het onderwijs is vooral van belang voor kwetsbare jongeren, met name degenen zonder startkwalificatie voor de arbeidsmarkt. De regionale indeling in acht clusters van gemeenten is gelijk aan die in de vorige editie (uitgezonderd enkele herindelingen). De gegevens in dit deel zijn vooral afkomstig van registraties.

Deel C bevat kwalitatief onderzoek naar lokale ervaringen in het sociaal domein. Hierbij staan vooral de transformatiedoelen centraal. Voor dit deel zijn gesprekken gevoerd met meer dan 70 personen in drie speciaal geselecteerde gemeenten. De geïnterviewde personen waren gemeenteambtenaar, professional, cliënt, vrijwilliger of mantelzorger. Door deze aanpak ontstaat een beeld van de variëteit in de uitvoering van de decentralisaties en de ervaringen en perspectieven van de mensen die daarbij betrokken zijn. De focus lag voor deze rapportage op andere thema's dan de vorige keer. Nu is gekeken naar het proces om te komen tot lichtere vormen van ondersteuning, enerzijds door de inzet op eigen kracht en informele hulp en anderzijds door de inzet van preventieve en algemene voorzieningen. Daarnaast was continuïteit van zorg en ondersteuning bij de overgang naar volwassenheid (18-min/18-plus) een thema, vanuit het idee dat dit een speciale variant van de integrale aanpak vereist.

Deel D betreft de bestuurlijke rapportage. Dit deel is evenals de vorige keer uitgevoerd door KPMG Plexus. De informatie in dit deel is tweeledig: kwantitatieve informatie is verkregen via een enquête onder griffiers en kwalitatieve inzichten zijn gebaseerd op vijftien casestudies onder gemeenten en een beknopt aantal focusgroepen en verdiepende interviews. In deze rapportage staan drie thema's centraal. In de eerste plaats sturing en controle: burgerbetrokkenheid en aspecten rondom de rol van de gemeenteraad. In de tweede plaats komen relevante aspecten uit de praktijk aan bod: klachten, wachttijden, fraudepreventie en privacy. Tot slot betreft het derde thema samenwerking in het sociaal domein.

Deel E tot slot gaat specifiek over de financiën. In de vorige rapportage was dit een onderdeel van de bestuurlijke rapportage. De financiële situatie van gemeenten in het sociaal domein wordt inzichtelijk gemaakt door de ontwikkeling van de gemeentelijke uitgaven in het sociaal domein te vergelijken met de ontwikkeling van middelen die via het gemeentefonds beschikbaar komen en door een overzicht van de controleverklaringen die accountants bij de jaarrekeningen 2016 hebben afgegeven. In deze rapportage wordt ook gekeken naar de totale financiële positie van gemeenten in termen van weerbaarheid en kwetsbaarheid in relatie tot het sociaal domein. De financiële weerbaarheid en kwetsbaarheid van gemeenten blijkt uit het aantal gemeenten dat onder preventief toezicht staat of op basis van artikel 12-rijkssteun ontvangt, het weerstandsvermogen van gemeenten en relevante financiële kengetallen.

De transformatiedoelen laten zich niet makkelijk monitoren. Over zaken als integraal werken, het leveren van maatwerk, het benutten van de eigen kracht van mensen, preventief werken en samenwerking tussen betrokken partijen wordt geen systematische informatie op landelijk niveau verzameld. In deze rapportage komen de transformatiedoelen daarom vooral in beeld in deel C, waar het gaat om de uitvoeringspraktijk in drie gemeenten, en deel D, waar het onder meer gaat over de wijze waarop gemeenten met elkaar en met maatschappelijke partners samenwerken. In deze delen is aanvullende informatie opgehaald bij de gemeenten en zijn gesprekken gevoerd met betrokkenen.

Door de rapportage heen komt een aantal onderdelen op meerdere plekken terug.

Deze rode draden worden gevormd door de gemeentecusters, de schuldenproblematiek en de 18-min/18-plusproblematiek. Aangevuld met enkele specifieke constatering en reflecties uit de afzonderlijke delen, zal de slotbeschouwing aan de hand van deze rode draden een overkoepelend beeld schetsen dat door de verschillende delen heen loopt.

Literatuur

- BZK (2015). *Transformatie in het sociaal domein*. Kamerbrief 2015-0000202324.
- Movisie (2016). *Sociale (wijk)teams in beeld*. Utrecht: Movisie.
- Pommer, Evert en Jeroen Boelhouwer (red.) (2016). *Overall rapportage sociaal domein 2015. Rondom de Transitie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- RMO (2014). *Leren innoveren in het sociaal domein*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- TK (2012/2013). *Regels over de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor preventie, ondersteuning, hulp en zorg aan jeugdigen en ouders bij opgroei- en opvoedingsproblemen, psychische problemen en stoornissen (Jeugdwet)*. Memorie van toelichting. Tweede Kamer, vergaderjaar 2012/2013, 33684, nr. 3.
- TK (2013/2014a). *Regels inzake de gemeentelijke ondersteuning op het gebied van zelfredzaamheid, participatie, beschermd wonen en opvang (Wet maatschappelijke ondersteuning 2015)*. Memorie van toelichting. Tweede Kamer, vergaderjaar 2013/2014, 33841, nr. 3.
- TK (2013/2014b). *Wijziging van de Wet werk en bijstand, de Wet sociale werkvoorziening, de Wet werk en arbeids-ondersteuning jonggehandicapten en enige andere wetten gericht op bevordering deelname aan de arbeidsmarkt voor mensen met arbeidsvermogen en harmonisatie van deze regelingen (Invoeringswet Wet werken naar vermogen)*. Vierde nota van wijziging van 6 december 2013. Tweede Kamer, vergaderjaar 2013/2014, 33161, nr. 107.
- TSD / STJ (2017). *Het wijkteam en kwetsbare gezinnen*. Utrecht: Toezicht Sociaal Domein/Samenwerkend Toezicht Jeugd.
- TSD (2015). *Derde rapportage Transitiecommissie Sociaal Domein. "Mogelijk maken wat nodig is"*. Den Haag: Transitiecommissie Sociaal Domein.
- TSD (2016). *Vijfde rapportage Transitiecommissie Sociaal Domein. "Transformatie in het Sociaal Domein; de praktijk aan de macht"*. Den Haag: Transitiecommissie Sociaal Domein.